

КОНЦЕПТ A WORK OF GENIUS У КАРТИНІ СВІТУ АНГЛОМОВНОГО СОЦІУМУ

Строченко Л.В.

доктор філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0003-3619-3484

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у картині світу англомовного соціуму. Матеріалом дослідження слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії, англомовні художні, публіцистичні та наукові тексти, а також Британський національний корпус. Англомовне концептуальне поле GENIUS складається з трьох сегментів, поєднаних циклічним зв'язком, кожен із яких позначений відповідним нуклеарним концептом: GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ. Онтологічний цикл складається з трьох наступних ланок: людина, наділена даром геніальності, створює шедевр, який визнається геніальним творінням (мистецтва або науки), і це надає його творцю статус генія. Кожна із цих ланок концептуалізується у відповідному нуклеарному концепті, які сукупно утворюють єдине концептуальне поле GENIUS. Порівняння двох видів (наукового і наївного) концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ показало наступне. Обидва види структуровані за ядрово-периферійним принципом, проте складові цієї структури не рівноважні у кожному виді. Ядрові компоненти структури нуклеарних концептів є майже ідентичними в обох варіантах картини світу, що свідчить про усталеність та універсальність ключових характеристик феномену геніальності, як його трактують представники англомовного соціуму не залежно від їхньої фахової приналежності. Водночас наївна картина світу вирізняється наявністю осяжнішої периферії у структурі концепту. За нашими спостереженнями причина цього полягає у великій кількості оцінних концептуальних ознак, які до того ж нерідко представлені у вигляді опозитивних пар, тобто в них закріпились протилежні за змістом ознаки. Перспективу дослідження вбачаємо у можливості подальших досліджень геніальних особистостей у парадигмі лінгвоперсонології, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

Ключові слова: картина світу, концепт, концептуальні ознаки, лінгвогеніоніка, a work of genius.

CONCEPT A WORK OF GENIUS IN THE WORLD VIEW OF THE ENGLISH-SPEAKING SOCIETY

Strochenko L.V.

doctor of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the investigation of the verbalization of the concept A WORK OF GENIUS in the world view of the English-speaking society. The study is based on general explanatory dictionaries of the English language, specialized dictionaries and encyclopedias, English artistic, publicist and scientific texts, as well as the British National Corpus. The English conceptual field GENIUS consists of three segments connected by a cyclic relationship. Each of these segments is denoted by a corresponding nuclear concept: GENIUS as a phenomenon, GENIUS as a person, and A WORK OF GENIUS. The ontological cycle consists of the following three parts: 1) a person endowed with 2) the gift of genius creates 3) a masterpiece that is recognized as a work of genius (in

art or science), and this gives its creator the status of a genius. The nuclear components of the structure of the given concept are almost identical in both versions of the world view, which indicates the stability and universality of the key characteristics of the phenomenon of genius in the picture of the world of English-speaking society. The nuclear components reflect extraordinary mental and creative abilities of a genius and originality of his work. At the same time, the naive picture of the world demonstrates the existence of a rather voluminous periphery in the structure of the corresponding concepts, in which evaluative and often opposite in content features predominate. The relatively small amount of peripheral features of all nuclear concepts in the scientific picture of the world is accounted for by the fact that in scientific discourse the most frequent conceptual features are nuclear components. We see the prospect of the research in the possibility of further studies of geniuses in the paradigm of linguopersonology, contrastive linguistics and psycholinguistics.

Key words: world view, concept, conceptual features, linguogenionics, a work genius.

Вступ. Незважаючи на давню і плідну історію досліджень геніальності, на сьогодні ще не сформовано єдиної науки, яка б вивчала різні аспекти цього феномену. Вважаємо доцільним у галузі гуманітаристики започаткувати новий напрям наукових пошуків – *лінгвогеніоніку*, яка досліджує тлумачення феномену геніальності у мові загалом і в англійській мові зокрема. В межах нашого дослідження фокусуємося на вивченні передусім концептуальних аспектів лінгвогеніоніки в англійській мовній та науковій картинах світу.

Англійське концептуальне поле GENIUS складається з трьох сегментів, кожен із яких позначений відповідним нуклеарним концептом: концепт GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ – феномен; концепт GENIUS / ГЕНІЙ – людина; концепт A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ – результат діяльності геніальної людини. Ці сегменти поєднані у межах концептуального поля онтологічно циклічним зв'язком. Циклізація (завершення, формування кругового циклу концептуального поля GENIUS) відбувається, коли людина, наділена феноменом геніальності, створює певний продукт, який визнається геніальним. Лише за цієї умови людину-творця цього продукту номінуватимуть генієм.

Мета даної розвідки полягає у дослідженні особливостей вербалізації концепту A WORK OF GENIUS у картині світу англійського соціуму.

Сучасна когнітивна семантика характеризується декількома напрямками аналізу концептів у відповідності до методологічної орієнтації дослідників. Серед них виокремлюють, зокрема, лінгвокультурологічний підхід, когнітивно-поетичний напрям, когнітивно-дискурсивний напрям, семантико-когнітивний підхід. Спільним знаменником зазначених напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані, у першу чергу, з фокусуванням на певному типі концептів, а також з різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням (Шевченко 2006: 192-193).

Структура лінгвокультурного концепту включає в себе образну, асоціативну, понятійну та етимологічну складові. Етимологічна складова визначає внутрішню форму слова ключовим репрезентантом концепту. Асоціативна складова формує домінуючі асоціативні відносини (тематичні, парадигматичні, синтагматичні), в які вступають мовні репрезентанти концепту. Понятійна складова концепту визначається лексичним значенням лексем-

репрезентантів. Образна складова концепту може включати в себе яскраво-чуттєве представлення (перцептивний образ), а також поєднання концептуальних метафор, що об'єктивують концепт у мові (Попова 2007).

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії, англомовні художні, публіцистичні та наукові тексти, а також Британський національний корпус. До спеціальних лінгвістичних методів, використаних у дослідженні, належать *дефініційний* аналіз, застосований до тлумачних статей відповідних номінативних одиниць; *компонентний аналіз* уможливив виділення набору сем, що разом із застосуванням *контекстуально-інтерпретаційного* методу для вивчення мовленнєвого матеріалу уможливило проведення власне *концептуального аналізу*, спрямованого на виявлення структури концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у наївній і науковій картинах світу.

Результати та обговорення. Перш за все звернімо увагу на те, що назва третього сегменту аналізованого концептуального поля, на відміну від попередніх, не зафіксована словниками як окрема семема англомовної лексики *genius*. Словосполучення *a work of genius* використовується нами як гіперонім щодо назв результатів роботи особистості, яка має геніальні здібності, до назви того «продукту», за створення якого людина, власне, й отримує статус генія в суспільстві. Застосування саме цього гіпероніма зумовлене розмаїтістю сфер, у яких виявляє себе геній. До **ядра номінативного поля** концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у наївній картині світу уналежнюємо словосполучення-номінатему *a work of genius*. Виокремлені в ході аналізу словникових дефініцій номінації *genius* у загальних англомовних словниках та синонімічного ряду словосполучення *a work of genius* у тезаурусах номінації уналежнюємо до **медіальної частини поля**: *masterpiece, magnum opus, masterwork, chef-d'oeuvre, breakthrough, achievement, advance, invention, contribution, creation, original work, discovery, artistic work / a work of art, creative work, concept, production, idea, theory*. **Периферія номінативного поля** представлена репрезентантами сигніфікативних вузлів ЩО (*act, contrivance, device, opinion, process, principle, progress, result, thought*), ЯКЕ (*artistic, formulated, great / greatest, intellectual, notable, noteworthy, not known or experienced before, plausible, scientifically acceptable, showing the skill and imagination, significant, successful, sudden, supreme*), У ЧОМУ (*art / fine arts, development of knowledge, technology, or skill, inventing, literature*), ЯК (*after study and experiment, by hard work, by physical or intellectual effort, for the first time, through the use of imagination*), виділених в процесі аналізу словникових дефініцій медіальних конститuentів поля.

Аналіз антонімічних зв'язків номінацій-конститuentів відповідного номінативного поля концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ уможливив виокремлення одразу декількох бінарних концептів. Це зумовлене, перш за все, розмаїтістю номінативного поля концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, яке представлене лексичними одиницями, що

номінують загальне досягнення генія, його внесок, прорив у певній царині тощо. Отже, першим із виокремлених бінарних концептів є FAILURE / НЕВДАЧА / КРАХ, представлений, зокрема, такими номінаціями: *failure, fiasco, catastrophe, destruction, ruin*. Наступним бінарним концептом виступає IMITATION / КОПІЯ, представлений, зокрема, такими лексичними одиницями: *copy, imitation*. Останнім із виокремлених бінарних концептів є INEFFICIENCY / НЕСПРОМОЖНІСТЬ / БЕЗРЕЗУЛЬТАТНІСТЬ, до вербалізаторів якого зокрема уналежнюємо *uncreative, unproductive*.

Матеріалом аналізу особливостей вербалізації досліджуваного концепту у мовленні в наївній картині світу слугували англomовні художні та публіцистичні твори. Розпочнемо з розгляду мовленнєвого втілення концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ як твору мистецтва. Слід зазначити, що у публіцистичних текстах доволі часто зустрічається словосполучення *a work of genius / genius works* у назвах статей, що можна пояснити апелятивною функцією заголовку як ініціального знаку тексту. Так, наприклад, в одній із них автор намагається з'ясувати, як створюються геніальні шедеври: "*Genius Works of Art: How Are Masterpieces Made?*" Найпершим чинником надання статусу геніального творіння для автора виступає емоційне враження від того чи іншого витвору мистецтва. Коли він чує пісню, читає книгу чи бачить статую, відчуваючи при цьому благоговійний страх, то знає точно, що перед ним геніальна робота. На думку автора, шедевр змушує звичайних людей почуватися маленькими і такими, що не мають жодної цінності, навіть якщо він надихає. При цьому необов'язково сам шедевр має подобатися людині, вона все одно визнає його майстерність: "*How do we define works of creative genius? For me, it's an I know it when I see it type of thing. I hear a song, read a book, see a statue and feel a deep sense of awe—a type of sympathetic reverence. A masterpiece leaves us feeling small and unworthy even as it inspires us. Not everyone will agree on whether or not they "like" a work, but most people will acknowledge when one is truly masterful*". У цьому прикладі фіксуємо актуалізацію таких концептуальних ознак, як **емоційний вплив** (*feel a deep sense of awe, sympathetic reverence*), **надзвичайність** (*masterpiece leaves us feeling small and unworthy*), **майстерність** (*truly masterful*).

Популярність певних мистецьких шедеврів інколи сягає таких вершин, що ці твори стають культовими. Це, безперечно, можна сказати про картину визнаного генія Леонардо да Вінчі «Мона Ліза». Її позиціонують як найзнаменитіший, найвідвідуваніший та найбільш згадуваний у друкованих джерелах мистецький твір, із якого водночас найчастіше роблять карикатури: "*Considered an archetypal masterpiece of the Italian Renaissance, it has been described as "the best known, the most visited, the most written about, the most sung about, the most parodied work of art in the world". The painting's novel qualities include the subject's enigmatic expression, the monumentality of the composition, the subtle modelling of forms, and the atmospheric illusionism*". Отже, фіксуємо актуалізацію концептуальної ознаки **культовість** у наведеному вище прикладі. Автор статті зазначає, що цьому сприяє її таємничість та різноманітність

інтерпретацій того, кого саме, з якою метою тощо написав Леонардо да Вінчі: “*Still, the mysteries of the Mona Lisa look set to intrigue us for years to come. It is precisely the breadth and depth of possible interpretations that makes her special*”. Тут актуалізується концептуальна ознака **загадковість** (*intrigue, mysteries*).

Саме загадковість цього шедедру призвела до появи численних інтерпретацій картини, в тому числі й у художньому дискурсі. Появі однієї з таких інтерпретацій завдячуємо відомому містичному детективному роману американського письменника Дена Брауна «*The Da Vinci Code*».

Відзначимо, що автор зазначеного роману досить часто перериває оповідь основної сюжетної лінії – розслідування вбивства Жака Соньєра – розлогіми блоками інформації про той чи інший шедевр. Характерний для детективної прози ефект саспенсу також досягається за рахунок ретроспекції – спогадів Ленгдона про лекції, на яких він пояснював свою теорію таємного смислу, закладеного Леонардо да Вінчі у свою роботу. Так, наприклад, Ленгдон розповідає враженим студентам, що насправді Мона Ліза уособлює у собі рівність і цілісність чоловічого та жіночого начал. Він записує на дошці імена двох єгипетських богів та доводить, що Мона Ліза – це анаграма «*Amon L'Isa*», – богів у єгипетській міфології (Амон та Ізіда). Таким чином, можна виокремити наступну концептуальну ознаку концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, а саме – **полісенсовість** (багатозначність), наявність якої зумовлена численними інтерпретаціями авторського задуму цього шедедру.

В центрі ще одного з проаналізованих творів також знаходиться шедевр Леонардо да Вінчі «*Мона Ліза*». Йдеться про оповідання «*The Smile*» одного з найвідоміших американських письменників-фантастів Рея Бредбері, в якому автор зображує постапокаліптичне суспільство майбутнього, змучене безкінечними війнами та просякнуте ненавистю до всього, що вміщує в себе поняття цивілізації. У цьому оповіданні фіксуємо актуалізацію таких концептуальних ознак концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, як **емоційний вплив** (від ненависті до захоплення) та **наявність місії** (нести світло і тепло людям навіть у найтемніші часи).

Аналіз особливостей вербалізації концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ як наукового досягнення, винаходу тощо показав, що найбільш частотними концептуальними ознаками, актуалізованими у публіцистичному мовленні, є **впливовість** (*the most influential*), **новаторство** (*groundbreaking*), **випередження часу** (*far out there at the time, way ahead of their time*) та **актуальність** (*are still in use today*).

Проведений аналіз мовного і мовленнєвого втілень концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ в **наївній картині світу** уможливив виділення ядра та периферії у його структурі. До **ядра** концептуальної структури зараховуємо поняттєві концептуальні ознаки, зафіксовані в загальних тлумачних словниках:

- продукт інтелектуальних і творчих зусиль (вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями *concept, idea, theory, artistic work, showing the skill and imagination*);

- надзвичайність (*supreme, masterpiece, masterwork, chef-d'oeuvre, breakthrough, great, achievement*);
- новаторство / оригінальність (*creation, invention, original work, discovery, not known or experienced before, created for the first time*).

Периферію складають такі концептуальні ознаки: *актуальність, емоційний вплив VS фізіологічний вплив, майстерність, спонтанність створення VS результат копіткої праці, божественність, досконалість, впливовість, полісенсовість, цінність, випробування часом, культовість, популярність, загадковість, незрівнянність, виконання місії, унікальність, універсальність*. Як і у випадку з концептуальною структурою інших складників концептуального поля GENIUS, наївний варіант картини світу демонструє наявність досить об'ємної периферії у структурі відповідних концептів, у яких переважають оцінні і доволі часто протилежні за змістом ознаки.

Номінативне поле концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ в науковій картині світу складається з **ядра** (*a work of genius*), **медіальної частини** (*achievement, breakthrough, creation, device, method, composition, process, improvement, theory, result, a work of art, art piece, art object, masterpiece, magnum opus, chef-d'oeuvre*) та **периферії** (*not of transitory value, unique, new, novel, radical, not obvious to others skilled in the same field, rational, scientific, given much critical praise, greatest, of outstanding creativity, skill, profundity, study, research, literature, music, visual arts, in areas not previously explored, within an overall engineering, for the first time, through the brain's model-building activity, the outcome is more than the sum of the parts*).

Проведений дефініційний аналіз уможливив виділення таких **поняттєвих концептуальних ознак** досліджуваного концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у науковій картині світу;

- продукт інтелектуальних і творчих зусиль (вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями *concept, idea, theory, artistic work*);
- надзвичайність (*outstanding, masterpiece, masterwork, chef-d'oeuvre, breakthrough, greatest, achievement*);
- новаторство / оригінальність (*creation, invention, for the first time*).

Вважаємо їх ядровими у структурі концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у науковій картині світу англomовного соціуму. Аналіз наукових публікацій уможливив виокремлення периферійних ознак досліджуваного концепту, а саме: *актуальність, важливість, випробування часом, загадковість, корисність, полісенсовість, універсальність*.

Висновки. Порівняння двох видів (наукового і наївного) концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ показало наступне. Обидва види структуровані за ядрово-периферійним принципом, проте складові цієї структури не рівноважні у кожному виді. **Ядрові** компоненти структури нуклеарних концептів є майже ідентичними в обох варіантах картини світу, що свідчить про усталеність та універсальність ключових характеристик феномену геніальності, як його трактують представники англomовного соціуму не залежно від їхньої фахової приналежності. Водночас наївна картина світу вирізняється

наявністю осяжнішої **периферії** у структурі концепту. За нашими спостереженнями причина цього полягає у великій кількості оцінних концептуальних ознак, які до того ж нерідко представлені у вигляді опозитивних пар, тобто в них закріпились протилежні за змістом ознаки.

Відносно невеликий обсяг **периферійних** ознак у науковій картині світу пояснюємо тим, що академічний дискурс активно оперує ядровими, засадничими ознаками змістової структури концепту, розмірковуючи про які, вчені рідше звертаються до суб'єктивних, другорядних, оцінних характеристик.

Перспективу дослідження вбачаємо у можливості подальших досліджень геніальних особистостей у парадигмі лінгвоперсонології, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

Список літератури

Попова, З.Д. Когнитивная лингвистика. Монография. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314с.

Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике. *Вісник ХНУ*. 2006. №725. С. 192-195.

Books online. URL: <https://booksonline.com.ua/>

British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

Famous paintings. URL: <http://www.visual-arts-cork.com/famous-paintings/last-supper-leonardo-davinci.htm>

Genius. URL: psychologydictionary.org/genius/

Masterpieces. URL: <https://masterpiecesociety.com/?s=genius>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

References

Popova, Z.D., Sternin, Y.A. (2007). Kognityvnaya lyngvystyka. Monografiya. Moscow: AST: Vostok-Zapad.

Shevchenko, I.S. (2006). Podkhody k analizu kontsepta v sovremennoy kognitivnoy lingvistike [Approaches to the analysis of concept in modern cognitive linguistics.]. *Vіsник KHNU*, 725, 192-195.

Books online. URL: <https://booksonline.com.ua/>

British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

Famous paintings. URL: <http://www.visual-arts-cork.com/famous-paintings/last-supper-leonardo-davinci.htm>

Genius. URL: psychologydictionary.org/genius/

Masterpieces. URL: <https://masterpiecesociety.com/?s=genius>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

Стаття надійшла до редакції 2.09.2021 р.